

the child on the right to health care, the right to consent to medical intervention were examined. Separately, problem of unborn child interests was discussed.

Key words: children's rights, health care, best interests, the rights of minors.

УДК 346.12

А. М. ЗАХАРЧЕНКО

Андрій Миколайович Захарченко, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Донецького національного університету імені Василя Стуса

ГОСПОДАРСЬКІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК СКЛADOVA ПРЕДМЕТУ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

Здійснення управління об'єктами державної власності як діяльності, що опосередковує реалізацію належних державі прав і обов'язків власника певних майнових об'єктів та засновника (учасника) державних підприємств, установ, організацій та господарських товариств, супроводжується виникненням майнових та інших відносин, що мають різну правову природу. До кола зазначених відносин входять й ті, що виникають за участю суб'єктів господарювання у зв'язку із залученням об'єктів державної власності в господарський оборот та їх використанням в господарській діяльності, що дає підстави для розгляду цих відносин як таких, що належать до предмета регулювання господарського права.

Теоретичне підґрунтя для дослідження окремих відносин у сфері управління об'єктами державної власності як складової предмета господарського права закладено в наукових працях О. А. Беляневич, О. П. Віхрова, В. М. Ковалю, І. М. Кравець, В. С. Мілаш, В. С. Щербини та інших представників відповідної галузі юридичної науки. Разом із тим, окремого опрацювання цього питання в науці господарського права не проводилося, і низка проблемних аспектів, які стосуються з'ясування приналежності цих відносин до тієї чи іншої групи господарських відносин, що вважаються предметом регулювання господарського права, не одержали однозначного вирішення. Вказане свідчить про актуальність порушеного питання та доцільність його дослідження.

Метою цієї статті є конкретизація наукових положень щодо кола господарських відносин у сфері управління об'єктами державної власності як складової предмета господарського права.

Аналіз змісту діяльності, що позначається в законодавстві й науковій літературі як «управління об'єктами державної власності», вказує на те, що ця діяльність охоплює, серед іншого, наступні напрями, які виявляються у відносинах її суб'єктів (визначених законодавством органів державної влади, НАН України, галузевих академій наук, окремих уповноважених державних господарських організацій) із суб'єктами господарювання: 1) створення господарських організацій на базі об'єктів державної власності, участь в управлінні діяльністю таких організацій та їх припинення; 2) надання об'єктів державної власності в оренду суб'єктам господарювання; 3) забезпечення створення (модернізації) і використання об'єктів державної власності на засадах державно-приватного партнерства; 4) приватизація об'єктів державної власності за участю суб'єктів господарювання; 5) продаж окремих об'єктів державної власності суб'єктам господарювання іншими способами; 6) забезпечення збереження об'єктів державної власності, які не увійшли до статутних капіталів і перебувають на балансі господарських товариств, створених у процесі приватизації та корпоратизації (ст.ст. 1–11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності»¹).

Співставлення наведених положень із положеннями Господарського кодексу України (далі – ГК України)², в яких опосередковано дається зазначення на сукупність відносин, що утворюють предмет регулювання господарського права (господарсько-виробничі, організаційно-господарські, внутрішньогосподарські), дає підстави вважати, що частина відносин, котрі виникають при здійсненні управління об'єктами державної власності за вищевказаними напрямками, належать до кола організаційно-господарських. Насамперед, це стосується тих відносин, що виникають між суб'єктами управління об'єктами державної власності та державними господарськими організаціями, майно яких перебуває в державній власності, коли суб'єкти управління беруть участь в управлінні діяльністю таких господарських організацій, а в разі потреби – забезпечують припинення цих організацій на основі реалізації щодо них повноважень засновника, а також повноважень власника щодо закріпленого за ними майна. На підтвердження цього судження можна навести, зокрема, положення ч. 2 ст. 176 ГК України, якими передбачено, що організаційно-господарські зобов'язання можуть виникати, між суб'єктом господарювання та власником, який є засновником даного суб'єкта, або органом державної влади, наділений господарською компетенцією щодо цього суб'єкта.

Прямої відповіді на питання про видову належність відносин, що виникають між господарським товариством та його учасником, ГК України не дає, але оскільки ці відносини мають багато спільних рис із відносинами, що виникають між господарською організацією унітарного типу та її засновником, за аналогією можна дійти висновку, що зазначені відносини за участю господарських товариств також належать до організаційно-

господарських. Цей висновок поширюється і на відносини, що виникають між суб'єктами управління об'єктами державної власності та господарськими товариствами, у статутних капіталах яких є державна частка.

Разом із тим доцільно звернути увагу на те, що відносини, які виникають між господарськими організаціями та їх засновниками (учасниками), охоплюють як організаційні, так і майнові елементи, а ГК України поряд із організаційно-господарськими зобов'язаннями виокремлює й такий вид господарських зобов'язань як майново-господарські зобов'язання (ч. 2 ст. 173, ст. 175). Враховуючи це, окремі дослідники не вважають організаційно-господарськими ті відносини між господарськими організаціями та їх засновниками (учасниками), у яких відбувається переміщення майна (у тому числі грошей).

Зокрема, характеризуючи корпоративні відносини (у тому числі й ті, які виникають між учасниками господарського товариства і товариством), В. С. Щербина не погоджується із думкою О. М. Переверзева про те, що корпоративні відносини є різновидом передбачених ГК України організаційно-господарських відносин, що складаються між суб'єктами господарювання і суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю³. Натомість вчений зробив висновок, що за своєю правовою природою корпоративні відносини є поєднанням взаємопов'язаних і взаємозумовлених організаційно-господарських та майново-господарських відносин, що існують у нерозривній єдності⁴. Така наукова позиція пізніше була підтримана й у дисертаційному дослідженні І. В. Лукач⁵.

Беручи до уваги вищенаведене, варто зазначити, що ст. 3 ГК України не виокремлює такий вид господарських відносин як майново-господарські відносини, а спроба такого виокремлення не вкладатиметься в концепцію цієї та низки інших статей Кодексу, які не передбачають розмежування суто майнових та немайнових (організаційних) господарських відносин, а базуються на визнанні наявності в господарських відносинах одного виду (зокрема, виробничо-господарських) і майнового, і організаційного елементу. З урахуванням цього, для забезпечення послідовного утвердження такого підходу доцільним є чітке відображення у ГК України позиції тих науковців (О. П. Віхров⁶, В. М. Коваль⁷ і ін.), які визнають, що організаційно-господарським відносинам притаманний організаційно-майновий характер, вони охоплюють собою весь спектр фактичних (організаційних і майнових) і правових зв'язків між суб'єктами господарювання та суб'єктами, які є стосовно цих суб'єктів господарювання засновниками, співзасновниками, учасниками. Дотримуючись такої позиції, В. М. Коваль пропонує доповнити ч. 6 ст. 3, ч. 1 ст. 176 ГК України зазначенням на те, що організаційно-господарські відносини охоплюють і майнові відносини між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень, а в межах організаційно-господарських зобов'язань можуть здійснюватись дії щодо передання майна⁸. Така пропозиція заслуговує підтримки, при цьому для уникнення різного тлумачення положень ГК України щодо кола організаційно-господарських відносин, ці положення доцільно конкретизувати, визначивши, що організаційно-господарськими відносинами є, зокрема, майнові та інші відносини, які виникають між господарськими організаціями та їх засновниками (учасниками) або уповноваженими ними органами. Відповідно, таке формулювання охоплюватиме й відносини між суб'єктами управління об'єктами державної власності та державними господарськими організаціями унітарного типу, а також господарськими товариствами, учасником (акціонером) яких є держава.

У контексті розгляду порушеного питання також викликають інтерес судження науковців-господарників про видову приналежність відносин, які виникають у сфері господарювання у зв'язку зі створенням господарських організацій. Так, за висновком О. П. Віхрова, при утворенні суб'єкта господарювання його власники (засновники) реалізують належні їм права через абсолютні організаційно-господарські правовідносини. З подачею документів для державної реєстрації суб'єктів господарювання ці правовідносини перетворюються у відносини⁹. Між тим В. С. Мілаш зазначає, що відносини, які виникають на стадії заснування господарських організацій, коли останні ще не набули статусу суб'єкта права (суб'єкта господарювання як такого ще немає), не вкладаються у законодавче визначення поняття організаційно-господарських відносин. У зв'язку з цим дослідниця пропонує розрізняти організаційно-господарські та управлінсько-господарські відносини, виклавши для цього ч. 6 ст. 3 ГК України в новій редакції, яка б передбачала, що організаційно-господарськими є відносини, які виникають з приводу заснування господарських організацій (об'єднань), а також у зв'язку із встановленням інших організаційних зв'язків у сфері господарювання. Управлінсько-господарськими є відносини, які виникають між учасниками відносин у сфері господарювання та органами державної влади, місцевого самоврядування у процесі управління господарською діяльністю¹⁰.

Ідея В. С. Мілаш щодо уточнення положень ст. 3 ГК України у запропонованому напрямі заслуговує на увагу і безпосередньо стосується й управління об'єктами державної власності, оскільки в ході його здійснення відбувається створення на базі цих об'єктів нових господарських організацій, які набувають відповідний статус лише після їх державної реєстрації як юридичних осіб. Однак відокремлення організаційно-господарських та управлінсько-господарських відносин навряд чи є доцільним, оскільки реалізація такого підходу означатиме відмову від більш усталеної в науці господарського права позиції, згідно з якою поняття «організація господарської діяльності» та «управління господарською діяльністю» розглядаються як родові та видові (зокрема, така позиція прослідковується у працях О. А. Беляневич¹¹, О. П. Віхрова¹², І. М. Кравець¹³, і ін.). З урахуванням цього, можна запропонувати дещо інший варіант вирішення порушеного питання, який полягає у розширенні законодавчого визначення організаційно-господарських відносин із віднесенням до їх кола тих відносин, що виникають з приводу створення господарських організацій.

Ще одним дискусійним питанням є питання видової належності відносин, що виникають між органами державної влади та суб'єктами господарювання у зв'язку з придбанням останніми на підставі договорів у

власність або в користування об'єктів державної власності, у тому числі відносини приватизації, оренди, концесії. Розглядаючи це питання, О. П. Віхров дотримується позиції, згідно з якою концесійні угоди, угоди приватизації та оренди державного майна є договірними організаційно-господарськими зобов'язаннями. Така позиція базується на запропонованому науковцем широкому розумінні поняття управління господарською діяльністю (господарського управління)¹⁴.

Разом із тим, така теоретична позиція поділяється не всіма представниками науки господарського права. Так, характеризуючи договір оренди державного майна і договір концесії, О. А. Беляневич підкреслює, що зобов'язання передати державне майно у володіння та користування з метою господарського використання має майново-господарський характер, і не може бути віднесено до організаційно-господарських зобов'язань. Хоч такі договори і містять елементи організаційного характеру, але вони не є організаційними (господарсько-управлінськими договорами)¹⁵. З цього випливає, що в договірних відносинах, які виникають у зв'язку з орендою і концесією об'єктів державної власності, дослідниця не вбачає наявності господарсько-управління і не вважає ці відносини організаційно-господарськими. Таку ж точку зору має В. М. Коваль, вказуючи, що зобов'язання оренди державного майна, концесії є звичайними майново-господарськими зобов'язаннями, а сама ідея поділити зобов'язання оренди на два види залежно від того, хто є власником майна, що передається в оренду, є неприйнятною. Публічно-правовий вплив на зобов'язання оренди, концесії, купівлі-продажу об'єктів приватизації має місце, але він не змінює природи цих зобов'язань як майново-господарських¹⁶.

Позиція, висловлена О. А. Беляневич та В. М. Ковалем, присутня й у практиці роботи господарських судів, котрі розглядають зазначені зобов'язання за участю суб'єктів управління об'єктами державної власності саме як майново-господарські, застосовуючи при цьому відповідні статті ГК України¹⁷. З урахуванням цього, є підстави визнати, що «горизонтальні» майнові відносини, які виникають між суб'єктами управління об'єктами державної власності та суб'єктами господарювання у зв'язку з передачею останнім вказаних об'єктів на основі договорів оренди, концесії, купівлі-продажу, не є проявом управління господарською діяльністю зазначених суб'єктів господарювання, а отже, такі відносини не можна вважати організаційно-господарськими у визначенні цього поняття, закріпленому ч. 6 ст. 3 ГК України. Не можна їх вважати й господарсько-виробничими відносинами, оскільки органи державної влади, що укладають вказані договори, не є суб'єктами господарювання. Водночас стверджувати, що такі відносини взагалі не є господарськими і не підлягають регулюванню нормами господарського права було б не виправданим, оскільки низка статей ГК України (ст. 146, § 5 гл. 30, гл. 40) та судова практика вказують на протилежне. Показовою в цьому плані є, наприклад, постанова Вищого господарського суду України від 29 квітня 2010 р. № 32/688, при винесенні якої судова колегія не погодилась з доводами відповідача з приводу того, що у відносинах з питань приватизації державного майна Фонд державного майна України не є органом державної влади, наділеним господарською компетенцією, а тому не є учасником господарських відносин. Натомість визначено, що відносини щодо приватизації державного майна є майновими відносинами у сфері господарювання¹⁸.

З урахуванням зазначеного, обґрунтованою є думка В. М. Ковалю, котрий вважає, що ст.ст. 1-3 ГК України потребують приведення у відповідність із змістом цього Кодексу шляхом розширення визначення предмета ГК України. У розвиток цієї тези науковець звертає увагу на те, що відповідно до ч. 2 ст. 175 ГК України суб'єктами майново-господарських зобов'язань можуть бути не тільки суб'єкти господарювання, а й негосподарюючі суб'єкти-юридичні особи. У зв'язку з цим автор запропонував уточнити положення ст.ст. 1, 3, 173, 175 ГК України, визначивши, що до господарських відносин (поряд із господарсько-виробничими, організаційно-господарськими та внутрішньогосподарськими) належать і відносини, в яких суб'єкт господарювання отримує за плату у власність або в користування товари від негосподарюючих суб'єктів-юридичних осіб. На думку В. М. Ковалю, таке формулювання охопить й ті відносини, що виникають між органами державної влади і суб'єктами господарювання у зв'язку з орендою та приватизацією державного майна¹⁹.

Основна ідея, закладена у таких пропозиціях, заслуговує підтримки, оскільки її реалізація дала б можливість усунути наявні суперечності в науці й законодавстві щодо низки відносин, які фактично є предметом регулювання господарського права, але не вкладаються у чинні законодавчі визначення господарсько-виробничих та організаційно-господарських відносин. Разом із тим окремі аспекти, висловлені у пропозиціях В. М. Ковалю, доцільно уточнити. По-перше, доречно взяти до уваги, що у відносинах оренди, концесії, приватизації державного майна органи державної влади виступають не як негосподарюючі суб'єкти-юридичні особи, а як представники держави. Ця теза підтверджується змістом ч. 2 ст. 175 ГК України, згідно з якою негосподарюючі суб'єкти-юридичні особи та органи державної влади і органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, виділено як різних суб'єктів майново-господарських зобов'язань. По-друге, поряд із відносинами, в яких суб'єкти господарювання отримують за плату державне майно від органів державної влади, виникають й інші відносини, в яких органи державної влади, навпаки, самі виступають замовниками певних товарів (робіт, послуг), що реалізуються суб'єктами господарювання на договірній основі. Зокрема, при здійсненні управління об'єктами державної власності уповноважені органи державної влади укладають із суб'єктами господарювання договори на проведення оцінки майна, договори про надання послуг виконавця аукціону з продажу об'єктів приватизації і ін. Такі відносини між вказаними органами та суб'єктами господарювання також мають господарсько-правову природу, і заперечувати їх приналежність до кола господарських відносин немає підстав. По-третє, потребує чіткого законодавчого вирішення і питання галузевої приналежності тих відносин, що передують безпосередньому укладенню всіх вищезгаданих договорів між

значеними органами та суб'єктами господарювання, і виникають, зокрема, у процесі визначення серед суб'єктів господарювання майбутніх контрагентів за такими договорами на конкурентних засадах. У зв'язку з цим при внесенні до ст. 3 ГК України доповнень щодо кола господарських відносин, які регулюються цим Кодексом, пропонується конкретизувати, що крім господарсько-виробничих, організаційно-господарських та внутрішньогосподарських відносин господарськими також є відносини, що виникають у зв'язку з укладанням та виконанням господарських договорів між суб'єктами господарювання та органами державної влади або органами місцевого самоврядування, наділеними господарською компетенцією.

У сукупності відносин, в яких проявляється управління об'єктами державної власності, помітне місце нині також належить відносинам, що виникають між суб'єктами управління та створеними у процесі приватизації і корпоратизації господарськими товариствами, на балансі яких перебуває державне майно, що не увійшло до їх статутних капіталів. Зміст цих відносин полягає в тому, що господарські товариства зобов'язані забезпечити утримання та збереження такого майна до прийняття уповноваженими суб'єктами управління рішень щодо його подальшого використання чи продажу, а вказані суб'єкти до прийняття відповідного рішення забезпечують проведення інвентаризації цього майна і здійснюють контроль за його збереженням (п. 11, 16–16-2 ч. 1 ст. 6 Закону «Про управління об'єктами державної власності»). Такі відносини поєднують в собі організаційні й майнові елементи, і в окремих випадках між їх учасниками відбувається укладання договорів зберігання державного майна та договорів про списання державного майна.

З урахуванням суб'єктного складу і змісту вказаних відносин, є підстави визнати, що за своєю природою вони є господарськими, але виходять за межі «горизонтальних» договірних відносин (оскільки вищевказані договори опосередковують лише частину дій, що вчиняються у цих відносинах) та організаційно-господарських відносин (оскільки управління господарською діяльністю відповідних господарських товариств у цих відносинах не здійснюється).

Таким чином, узагальнення вищевикладеного дозволяє умовно виокремити такі групи господарських відносин, що виникають при здійсненні управління об'єктами державної власності та належать до предмету регулювання господарського права:

1) організаційно-господарські відносини, в яких суб'єкти управління об'єктами державної власності створюють унітарні й корпоративні господарські організації, беруть участь в управлінні діяльністю таких організацій, та забезпечують їх припинення;

2) відносини, які виникають у зв'язку з укладанням та виконанням господарських договорів між суб'єктами управління об'єктами державної власності та суб'єктами господарювання;

3) інші відносини організаційно-майнового характеру, які виникають між суб'єктами управління об'єктами державної власності та суб'єктами господарювання з приводу володіння і використання вказаних об'єктів.

Наведені висновки можуть бути враховані при доопрацюванні положень ГК України, що вказують на коло господарських відносин, які охоплюються предметом регулювання цього та інших актів господарського законодавства. Поряд із цим питання господарських відносин у сфері управління об'єктами державної власності потребує подальших наукових досліджень.

¹ Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21 вересня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 46. – Ст. 456.

² Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 18–22. – Ст. 144.

³ *Переверзев О. М.* Господарсько-правове забезпечення корпоративного контролю в акціонерних товариствах: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк, 2004. – С. 12.

⁴ *Щербина В. С.* Правова природа корпоративних відносин // Українське комерційне право. – 2006. – № 7. – С. 12–14.

⁵ *Лукач І. В.* Господарсько-правове регулювання корпоративних відносин в Україні: теоретичні проблеми: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2016. – С. 186.

⁶ *Віхров О. П.* Організаційно-господарські правовідносини: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / Ін-т екон.-прав. дослідж. НАН України. – Донецьк, 2009. – С. 15.

⁷ *Коваль В. М.* Організаційно-господарські відносини і зобов'язання // Економіка та право. – 2011. – № 3. – С. 62.

⁸ Там само. – С. 60.

⁹ *Віхров О. П.* Вказана праця. – С. 17–18.

¹⁰ *Мілаш В. С.* Перспективи модернізації договірних правовідносин у сфері господарювання: монографія / В. С. Мілаш; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва О. М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ, 2014. – С. 44–45.

¹¹ *Беляневич О. А.* Господарське договірне право України: теоретичні аспекти: Монографія. – Юрінком Інтер. – 2006. – С. 413.

¹² *Віхров О. П.* Вказана праця. – С. 11–12.

¹³ *Кравець І. М.* Правове становище суб'єктів організаційно-господарських повноважень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – С. 7–8.

¹⁴ *Віхров О. П.* Вказана праця. – С. 11, 16, 19–20.

¹⁵ *Беляневич О. А.* Вказана праця. – С. 416–417.

¹⁶ *Коваль В. М.* Вказана праця. – С. 61.

¹⁷ Рішення господарського суду Дніпропетровської області від 16 жовтня 2014 р. у справі № 904/6377/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/40975341>

¹⁸ Постанова Вищого господарського суду України від 29 квітня 2010 р. № 32/688 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10257635>

¹⁹ Коваль В. М. Відносини, що виникають у процесі здійснення господарської діяльності, як предмет господарського права // Університетські наукові записки. – 2011. – № 3 (39). – С. 126–128.

Резюме

Захарченко А. М. Господарські відносини у сфері управління об'єктами державної власності як складова предмету господарського права.

У статті проаналізовано коло господарських відносин, що виникають у сфері управління об'єктами державної власності і охоплюються предметом регулювання господарського права. Виокремлено основні групи таких відносин та обґрунтовано пропозиції щодо внесення відповідних уточнень до Господарського кодексу України.

Ключові слова: управління об'єктами державної власності, господарські відносини, господарське право.

Резюме

Захарченко А. Н. Хозяйственные отношения в сфере управления объектами государственной собственности как составяющая предмета хозяйственного права.

В статье проанализирован круг хозяйственных отношений, которые возникают в сфере управления объектами государственной собственности и охватываются предметом регулирования хозяйственного права. Выделены основные группы таких отношений и обоснованы предложения по внесению соответствующих уточнений в Хозяйственный кодекс Украины.

Ключевые слова: управление объектами государственной собственности, хозяйственные отношения, хозяйственное право.

Summary

Zakharchenko A. Economic relations in sphere of state property management as a part of the subject of economic law.

The article analyzes the range of economic relations which arise in the sphere of state property management and are covered by the subject of regulation of economic law. The main groups of such relations are selected and proposals about entering appropriate clarifications to Economic Code of Ukraine are justified.

Key words: state property management, economic relations, economic law.

УДК 347.12-053

В. О. КОЖЕВНИКОВА

Вікторія Олександрівна Кожевникова, кандидат юридичних наук, доцент Київського університету права НАН України

МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ СІМЕЙНИХ ПРАВ

Правові норми ч. 1 ст. 13 Цивільного кодексу України чітко визначають межі здійснення цивільних прав та проголошують, що цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. Однак межі здійснення сімейних прав на сьогодні залишаються позбавленими чіткого законодавчого визначення. Проблемою нині залишається відсутність у Сімейному кодексі України правових норм, які б установлювали межі здійснення прав суб'єктів сімейних відносин. Невирішеним та досить актуальним є питання ймовірності застосування правової категорії межі, яка застосовується у цивільному законодавстві до суб'єктів сімейних відносин.

Наявність певних закріплених законодавцем меж допоможе суб'єктам сімейних відносин формулювати свою поведінку в чітко визначеному правовому полі.

З правомірного здійснення прав суб'єктами сімейних відносин важливим залишається встановлення загальних, визначених орієнтирів, керуючись якими особа могла б здійснювати свої права в межах закону, не порушуючи при цьому права інших.

Зокрема, вагомий внесок у розробку доктрини «правова категорія межі здійснення прав» зробили: Є. О. Мічурін («Обмеження майнових прав фізичних осіб»)¹, М. О. Стефанчук («Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав»)², П. М. Рабінович³ досліджував «загальнотеоретичний аспект меж здійснення прав людини», Л. В. Красицька присвятила цьому монографічну працю «Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових та майнових прав батьків і дітей»⁴, О. В. Сінегубов⁵ спробував визначити проблематику та методологію «Здійснення особистих немайнових прав малолітніх та неповнолітніх осіб».

Мета статті – на підставі розробленої цивільно-правової доктрини, присвяченої проблемам меж здійснення прав фізичних осіб, установити сутність правової категорії межі здійснення прав суб'єктів сімейних відносин, визначити її правову природу та нормативні підстави встановлення.